

Makale Geliş Tarihi | Received: 25.11.2020

E-ISSN: 2148-9327

Makale Kabul Tarihi | Accepted: 06.04.2021

<http://dergipark.org.tr/kilikya>

Araştırma Makalesi | Research Article

TAYLOR'IN LİBERAL ANLAYIŞINDA AHLAK, DİL VE POLİTİKA TEORİLERİNİN ETKİLEŞİM NOKTALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Pınar TÜRKMEN BİRLİK*

Öz: Charles Taylor, içinde yaşadığı kültürün ve genel anlamda Batı dünyasının yaşadığı sorunları, ortaya koyduğu liberal politika anlayışı kapsamında çözüme ulaştırmaya çalışan önemli bir yirminci yüzyıl düşünürüdür. Politika felsefesinin yerini politika yapma eğilimine bıraktığı yirminci yüzyılda, Taylor ortaya koyduğu anlayış ile bu eğilimden kendini ayırır. Ona göre, yaşadığı çağın sorunlarının üstesinden gelebilmek için ortaya konulan tezlerin ahlaki bir motivasyona da sahip olması gerekir. Dolayısıyla Taylor için yapılması gereken şey, modernitenin insan doğasında birtakım ahlaki sezgilerin varolduğu tezine geri dönmek ve dilin dolayımında kendini bulan insanı, ahlaki bir varlık olarak düşünmektir. Taylor'a göre, dili kullanarak kendini ve içinde bulunduğu durumu yorumlayan bir hayvan olarak insan, pratik aklın yol göstericiliğinde, sahip olduğu ahlaki sezgilerden hareketle, yönünü bulmaya ve yaşadığı bu süreci ifade eden kendi anlatısını oluşturmaya çalışır. Taylor'ın arzu ettiği liberal toplumun yapı taşı oluşturacak olan bu birey, ahlaki alanda yolunu, ahlaki sezgilerinden hareketle keşfettiği "iyi" anlayışı ile belirler. Bu "iyi" anlayışı temelde dilin dolayımında kendini gösteren "hermeneutik döngü" anlayışı ve insan doğasının diyalojik karakteri kapsamında kendini gösterir. Kişi hermeneutik döngü sayesinde, hem kendi iyisini hem de içinde yaşadığı toplumun iyisini kavrayan, bu iyiyi yeniden yorumlayabilen bir benlik anlayışına sahip olur. Böylece Taylor'da dilin dolayımında, kişinin ahlaki olarak sahip olduğu kendi "iyi" anlayışı ile ilişkilerinin yönünü belirleyen "kamusal iyi" anlayışı içiçe geçmiş olur. Bu bağlamda çalışmamız, Taylor'ın anlayışında ahlak, dil ve politika üçlüsünün birbirleriyle temasta olduğu bu noktaları göstermeyi ve onların birbirleri ile nasıl bir ilişki kurduğunu serimlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, ahlak, dil, politika, iyi

* Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | İzmir Democracy University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, Turkey

pinar.turkmenbirlik@idu.edu.tr

Orcid Id: 0000-0003-1099-5737

Türkmen Birlik, P. (2021). Taylor'ın Liberal Anlayışında Ahlak, Dil ve Politika Teorilerinin Etkileşim Noktaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 65-82.

AN EVALUATION ABOUT THE INTERSECTION POINTS OF MORAL, LANGUAGE AND POLITICAL THEORIES IN TAYLOR'S LIBERAL PERCEPTION

Abstract: Charles Taylor is an important 21st century-thinker who tries to solve the problems of the culture he is living in and of the Western world in general within the liberal policy context. In the 21st century, in which political philosophy has given its place to making policy, Taylor spares himself from this tendency with the perception he reveals. According to him, it is necessary for the revealed theses to have, also, a moral motivation in order to be able to cope with the problems of the age he is living in. Therefore, the thing to be done by Taylor is to turn back to the modernity's thesis that there are some moral intuitions in human nature and to think the human being, having found itself in language mediation, as a moral existence. According to Taylor, a human being as an animal interpreting themselves and the situation, they are in by using the language, tries to find their direction and form their own narration expressing this period they experienced, under the guidance of practical mind and depending on moral intuitions they have. This individual to form the building block of liberal society Taylor desires determined their path in a moral direction with the perception 'good' he discovered depending on moral intuitions. This understanding of 'good' reveals itself within the understanding of 'hermeneutic cycle' showing itself mainly in language mediation and dialogical character of human nature. The person gets an understanding of self that comprehends both his good and that of the society he lives in and that can interpret this good again, thanks to hermeneutic cycle. Therefore, in the mediation of language in Taylor, the human's own-choice "good" understanding and "public good" understanding that determined the direction of relationships become intertwined. Within this context, our study aims to show the points that moral, language and politics triple are in touch with each other in Taylor's understanding and to make explosion of how these three are in relation to each other.

Keywords: Liberalism, moral, language, politics, good

1. Giriş

İçinde yaşadığımız çağın düşünsel atmosferini belirleyen iki ana tema mevcuttur. Bunlardan biri neredeyse alternatifsizliğini ilan eden liberalizm, bir diğeri de hakikat ile olan bağımızı keserek bizi ortak nesnel ölçütlerden yoksun bırakan postmodernizmdir. Aydınlanmacı politik rasyonalizmin ortaya koyduğu felsefi projelerin istenilen sonuçları vermemiş olması ve postmodernizmin bir sonucu olarak her türlü hakikatin kuşkuyla karşılanması karşısında, felsefi temellendirmeler hem yararsız hem de geçersiz olarak kabul edilmektedirler. Böylece çağdaş politik düşünce kapsamında liberal düşüncenin de felsefi olmayan bir liberalizm olacağı açıktır. Bu bakımdan çağdaş liberal düşünce, evrensellik iddiası taşımayan, kendini içinde kabul gördüğü toplumla sınırlayan bir özellik taşır. Peki felsefenin bu durum karşısındaki konumu nedir? Felsefe, bu süreç içerisinde hemen hemen tamamıyla realizmin reddedildiği ve hermenötüğün egemen olduğu bir alana dönüşmüştür. Bir başka ifade ile felsefenin kurucu etkinliği yerini, yorumcunun kendi öznelliğini yansıttığı ve yalnızca bunu yapmakla yetindiği bir betimleme etkinliğine bırakmıştır. Dolayısıyla politika felsefesinden politikaya doğru olan bu yönelim, liberalizmi bir *yeniden betimleme* etkinliği olarak konumlandırmıştır. Çalışmamız kapsamında ele alacağımız Charles Taylor ise, politika felsefesinden

politikaya doğru olan bu ana eğilimin dışında kalan bir düşünür olması ile ön plana çıkar. O, bu eğilimin dışında kalarak 'liberal' bir teori geliştirir.¹ Ancak Taylor'ın bu tavrı, onun klasik bir felsefe anlayışından yana olduğu anlamına gelmez. O da, tarihsel süreçte felsefenin geçirdiği dönüşüm ve bugünkü durumu konusunda Derridacı "felsefe dildir" tezini neredeyse bir veri olarak kabul etmiş görünür. Taylor da çağdaşı Richard Rorty gibi, felsefenin Hegel ile tarihsel bir dönüşüm geçirdiğini ve böylece onun Kant'tan, Kantçı evrenselcilikten kurtulduğunu düşünür. Bu bakımdan Taylor için de felsefe, evrensel, soyut ve zaman üstü hakikatin peşinden koşmayacak ve sadece yeniden betimlemeyle uğraşacaktır.

Taylor, postmodernizm dolayımında felsefenin geçirdiği bu dönüşümden, aklın yararsız ve geçersiz olduğu sonucuna ulaşmaz. Taylor'a göre, felsefe nasıl tanımlanırsa tanımlansın aklın bir ürünüdür. Bir başka ifade ile Taylor için, yeniden betimlemeleri nasıl yapacağımız, onları üreten şeyin ne olduğu, bu yeniden betimlemelerin her birinin kendi ölçütünün ne olacağı ve bu betimlemelerin birbirleriyle karşılaştıklarında içlerinden hangisinin tercih edileceğini belirleyecek olan ortak nesnel ölçütün ne olacağı gibi konularda mutlaka aklın rehberliğine ihtiyaç duyarız. Taylor'a göre, hermenötik, insanı, içinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal bağlamında olumsal bir varlık olarak kavramamızı gerektiren felsefi bir etkinliktir. Aklın devre dışı bırakılması insanı içi boş ve tanımlanamaz bir hale getirir. Çünkü böylesi bir durumda insan kendi öznel yeniden betimlemeleri ile baş başa kalarak, kendi öznelliklerine kapanır ve göreceliğin bataklığına saplanır. Taylor'a göre, bu durumdan kurtulmanın tek yolu, evrenselcilikten kaçınmak için akli reddetmek değil, aklın, bizleri içinde bulunduğumuz somut gerçekliğe bağlayacağı hermenötik bir etkinliği olarak felsefeye sahip çıkmak, felsefi çözümler üretmektir. (1990, ss. 17-31) Ancak bu şekilde, ahlaki ve politik alandaki sorunlarımıza çözümler üretebiliriz. Bir felsefi etkinlik olarak hermenötik Taylor'da, liberal anlayışın dayandığı temel varsayım ve dayanakların yeniden gözden geçirilmesine dayalı bir eleştiri ortaya koymasının yanı sıra liberalizme ilişkin yaratıcı bir revizyon da ortaya koyabilmesinde önemli bir yere sahiptir. (West, 1989, s. 871)

Taylor'a göre, çağdaş liberal teoriler, hem ahlaki doğaya sahip bir birey anlayışı temelinde bireyciliği, hem de farklı kimliklere ilişkin tanınma taleplerini gözetten çoğulculuğu sağlamalıdır. Ayrıca çağdaş liberal teoriler bunları tesis ederken insanı içinde bulunduğu tarihsel-toplumsal koşullardan da soyutlamamalıdır. Çünkü Taylor'a göre insan, ahlaki bir doğaya sahip ve bir değer olarak kavranması gereken bir varlıktır. Taşdığı kimliği aracılığıyla belli değerleri savunan ve yaşama geçirmeye çalışan insan, bunu belli bir kültürün içerisinde sahip olduğu bu ahlaki doğa ile yapmaya çalışır. Bu

¹ Taylor, geleneksel liberal teorilerin ve postmodernizmin, çağımızın liberal demokrasilerinde karşılaşılan politik sorunlar karşısında yetersiz kaldıklarını ve gerçek anlamda çoğulcu bir liberal toplumun felsefi temellerini vermediklerini tespit etmiştir. Klasik liberal anlayışın aksine Taylor, toplumu bireyin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelen insanlardan oluşan bir yapı olarak görmemektedir. Buna göre Taylor kendi özgün liberal düşüncesinde, hem ahlaki doğaya sahip bir birey anlayışı temelinde bireyciliği hem de farklı kimliklere ilişkin tanınma taleplerini gözetten çoğulculuğu temin edecek, fakat bunları tesis ederken de insanı içinde bulunduğu tarihsel-toplumsal koşullardan soyutlamayacak bir anlayışı benimsemektedir.

bakımdan insanın taşıdığı kimliğin başkaları tarafından tanınması, oldukça önemlidir. Dolayısıyla Taylor'a göre ortaya konulacak olan liberal bir teoride, farklı kimliklere ilişkin tanınma talepleri mutlaka dikkate alınmalıdır.

Taylor'a göre, günümüz politika felsefecisinin yapması gereken şey, modernitenin yol açtığı bireycilik ve araçsal aklın egemenliği ile bu ikisinin politik alanda yol açtığı sorunlar üzerinde düşündürmektir. Bunu yapmadaki temel amaç ise, modern kültürün içinde bizler için hala olumlu olan unsurları, yani bu kültürün göz ardı edilen ahlaki doğasını ortaya çıkarabilmektir. Böylece ahlaki doğayı temel alan bir düzeltmenin peşine düşen Taylor, öncelikle, modernitenin en klasik tezlerinden biri olan, insan doğasında birtakım ahlaki sezgilerin varolduğu tezine geri döner. Burada ahlaki bir varlık olarak insanın ne olduğunu göstermeye çalışır. Böylece insan doğasında bulunan ahlaki sezgilerden hareketle bir ahlaki alan tesis etmeye çalışır. Bu ahlaki alan, modern birey anlayışının ihmal edilmiş ahlaki özünü ortaya çıkaracaktır. Taylor'ın bir ideal olarak ortaya koyduğu bu düşünce biçimi, otantiklik ideali'dir. 18. yüzyıl sonlarında modern toplumlara özgü bir düşünce biçimi olarak ortaya çıkan otantiklik ideali, Taylor'da kendi içimizdeki bir ahlaki kaynağa kulak vermemiz gerektiği düşüncesinde kendini gösterir. (1991, ss. 26-9) Bu düşünce ise, beraberinde tözsel bir iyi anlayışını getirir. Bu sözü edilen tözsel iyi, insanlararası ilişkilerde ortaya çıkan ve bu ilişkilerin yönünü belirleyen kamusal iyidir. Dolayısıyla Taylor'a göre, bu ahlaki sezgiler yeni bir benlik anlayışının da temelini oluşturacaktır. Çünkü bu ahlaki sezgiler sayesinde birey, hem içinde yaşadığı toplumun ortak iyisini kavrayabilecek hem de bu iyiyi yeniden betimleyebilecek yeni bir benlik anlayışına sahip olabilecektir.

Bu benlik anlayışında Taylor'a göre insan, sahip olduğu ahlaki sezgilerden hareketle, yönünü bulmaya ve kendi anlatisını oluşturmaya çalışan bir canlı olarak konumlandırılır. İnsanın bunu gerçekleştirmesini sağlayan temel yetisi, aklın yanında sahip olduğu dilidir. İnsan, Taylor için kendini yorumlayan bir hayvandır. Bir başka ifade ile, insan dilin kendisine sunduğu zengin anlatım araçları sayesinde, kendini anlama ve böylece kimliğini tanımlama yeteneğine sahip bir varlığa dönüşür. Böylece, insanın ahlaki bir doğayla kendi kimliğini yaratma süreci, aslında ahlaki doğanın mümkün kıldığı bir değerlendirme süreci olarak karşımıza çıkar. Bu değerlendirme süreci, insanın çevresinde olup bitenleri değerlendirme ve onları yorumlama sürecidir. Bu bakımdan Taylor, kimliği hermenötik bir oluşum olarak konumlar ve bu özelliği ile insanın hayvandan ayrıldığını düşünür.

O halde öncelikle Taylor'ın ahlak teorisine yönelmemiz gerekir. Taylor'ın ahlak felsefesini ele almak ise aslında, onun felsefi antropolojisi ile kimlik anlayışını serimlemekle aynı şeydir. Çünkü onun felsefi antropolojisi özünde bir ahlak teorisidir ve bu teori bireyin kim olduğunu ve nerede durduğunu belirlemede önemli bir yere sahiptir.

2. Taylor'da Ahlak, Ahlaki Yönelim ve Kimlik Oluşumu

Taylor'ın ahlak teorisinin, dil ve politika teorileri ile olan ilişkisini anlayabilmek için öncelikle onun *ahlak* olarak neyi ortaya koyduğunu görmek gerekir. Taylor'ın,

modernite'nin birey anlayışının sonucu olarak gördüğü görecelik anlayışını eleştirmesi, onun Kant'ın 'moralitaet' adını verdiği, evrensel ilke ve ölçütlerden söz edilen ahlak anlayışını benimseyeceği anlamına gelmemelidir. Nitekim Kant'ın bu anlayışı, Taylor'ın arzulamadığı şekilde, ahlakı hem bireysel hem de apolitik bir şey olarak ortaya koymaktadır. Taylor'ın ahlak konusundaki düşüncelerini doğru ve tam bir şekilde anlamak için onun *Hegel: History and Politics* (1984) adlı eserine bakmak gerekir. Bu eserde, Taylor'ın ahlak anlayışının Hegel'in ortaya koyduğu ve "sittlichkeit" dediği anlayışla örtüştüğü görülür. Bunun temel nedeni Hegel'in ahlak anlayışının tam da Taylor'ın arzu ettiği şekilde, ahlaki yükümlülükleri temel alan, bir toplumsal etik sunmasıdır. (Taylor, 1984) Taylor'a göre toplumun ve tarihin bir parçası olan insan, içinde yaşadığı topluma karşı da birtakım ahlaki sorumluluklar yüklenmelidir. Bu ahlaki yükümlülükler, içinde bulunduğumuz topluma olan aidiyetimizin de temelinde bulunurlar ve bu bakımdan Hegel'in felsefesi, parçaları bir organizmanın parçaları ile ilgili daha iyi bir yaşama sahip olan devlet ya da topluma ilişkin olarak sunulur. (Bogdan, 2007, s. 441) Hegel'in arzu ettiği ve Taylor'ın da onu izlediği bu idealde, böylece bireylerin bütünüün amacından ayrı bir amaca hizmet etmeyeceği, dahası, daha iyi bir yaşamın bireysel bir parçası olabilmek için, kendi kimlikleri temelinde beliren daha iyi bir amaca hizmet edebilecekleri düşünülür. (1984, s. 86)

Bu açıdan bakıldığında Taylor'ın ahlak anlayışının, insanı tarihsel ve toplumsal bir bağlam içinde kavramak isteyen ve bu bakımdan da politik erimleri olan bir anlayış olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Taylor'ın bu noktadan hareketle etik-politika ilişkisini tesis edecek olduğunu şimdiden ifade edelim.

Taylor'a göre günümüzün otantiklik ideali, yumuşak göreceliğe teslim olmuş, kendinin dışında ve üstünde hiçbir şey kabul etmeyen bireylerin oluşturduğu bir kültürü resmetmektedir. Taylor, otantiklik idealinin sapkın hali olarak nitelendirdiği bu durumdan kurtulmanın tek yolunun, çağdaş ahlak felsefelerinin ortaya koyduğu birtakım düşünce biçimlerinden kurtulmak olduğunu ifade eder. Kendisinden kurtulması gereken bu düşünce biçimlerini Taylor şu şekilde belirler: Prosedürel etik anlayışı, ahlakın sınırlı sayıdaki temel nedenlere indirgenmesi, hakkın iyiye öncel kılınması. (1989, ss. 75-90) Bu üç özelliği dolayısıyla çağdaş ahlak felsefeleri, iyi yaşamın ne olduğu sorusunu, ilgi alanları dışına çıkarmakta, insan davranışlarının ahlaki olarak yargılanabilmesini sağlayan temel ölçütleri görmezden gelmekte ve hatta bu ölçütlerin imkânını bile reddetmektedirler. Taylor'a göre bu ölçütlerin ortadan kalkması, bireyin seçimlerinin tuhaf bir şekilde kendi başına bir değer olarak kavramasına neden olmakta, bu durum da onun diğerleriyle olan ilişkisini kesintiye uğratmaktadır. Taylor çağdaş ahlak teorilerinin ortaya koyduğu şekliyle otantiklik idealinin, bireyin kendi benliğinin içine kapanmasına ve böylece de onun toplumsal kimliğinin zayıflamasına neden olduğunu düşünür.

Bu bakımdan, Taylor için yapılması gereken şey, oldukça açıktır: İnsanlara aklın güçsüz olmadığını hatırlatmak ve böylece onları akıl yürütmeye sevk etmek; insanın diyalojik bir karaktere sahip olduğuna dikkat çekerek, başkalarıyla ilişkiye girmenin gerekli olduğunu göstermek. Taylor tüm bu düşüncelerinin temelini insan doğası anlayışını

yerleştirir. Ona göre insan doğasının önemi, sahip olduğu ahlaki sezgilerden kaynaklanır. Bu sezgilerin ise temel iki özelliği bulunur. İlki, bu sezgilerin bizde doğamız gereği zorunlu olarak bulunması, bir diğeri de bu sezgilerimizin içeriği konusunda uzlaşmanın son derece kolay olması. (Taylor, 1989, ss. 4-30) Dolayısıyla bu sezgiler, hem insan yaşamında temel bir rol oynamakta hem de kendileri ile ilgili yapılacak her türlü açıklama birbirleriyle uzlaşabilecek bir nitelik sergilemektedir. Onların birbirleriyle uzlaşabilir olmaları, ahlaki sezgilerimizi fiziksel ve biyolojik tepkilerimizden ayıran önemli bir unsurdur. Nitekim ahlaki sezgilerimiz, fiziksel ve biyolojik tepkilerimiz gibi, sahip olduğumuz doğal bünyemizin ürünü değildirler.

Taylor'a göre ahlaki sezgilerimiz doğrultusunda verili bir nesnenin belli bir özelliğine tepki verdiğimizde, bu tepkimiz ile bu söz konusu nesnenin özelliği arasında bir tür uygunluk ilişkisinin kurulması gerekir. Bu gerekli uygunluk ilişkisinin kurulması için insanın, akıl yürütme ve argümana ihtiyacı vardır. Taylor için bu noktada aklın devreye sokulmasının temel nedeni, tepkilerimizden bağımsız olarak, olası her durum karşısında ahlaki yargı vermemizi, eş deyişle bir uygunluk ilişkisinin olup olmadığını belirlememizi sağlayacak ölçütlerin ortaya konulabilmesidir. Taylor, bu akıl yürütme sürecinde ahlaki sezgilerimizin işlevini, birtakım ölçütler eşliğinde bize doğru ve yanlışın ne olduğu ile ilgili ayrımları ortaya koyacak bir değerlendirme olarak ifade eder. (Taylor, 1989, s. 4) Taylor'a göre, bu değerlendirme, kişisel istek ve arzularımızdan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilir. Bunun nedeni, insanların birtakım ahlaki ayrımların farkında olmasıdır. İnsanın tüm eylemlerine değer ve anlam katan bu ahlaki ayrımlar, insana daha yüksek ve arzu edilebilir bir yaşamın olduğunu düşündürür. Dolayısıyla bir değerlendirme olarak karşımıza çıkan ahlaki sezgilerimiz, bazı niteliksel ayrımlarda bulunmamızı sağlar.

Taylor'ın ahlaki sezgilere ilişkin ortaya koyduğu bu düşüncesinin temelinde, ahlaki bir doğaya sahip insan anlayışı bulunur. İnsanların ortak olarak sahip oldukları bu ahlaki doğa ise, onların birbirleriyle kurdukları ilişkiden, insan değeri, onuru ve iyi yaşam hakkındaki ortak düşüncelerden ve statü-saygı kazanmamızı sağlayan özelliklerden kaynaklanır. İnsan ilişkilerinde belirleyici olan ahlaki doğamız sayesinde, yani ortak olarak paylaşılan bu düşüncelerin belirlediği ahlaki çerçeve aracılığıyla belli yaşam tarzlarını, eylemleri ve duygusal değişimleri diğerleriyle karşılaştırma imkânı buluruz. Onlara ilişkin birtakım niteliksel ayrımlar ortaya koyabiliriz. Taylor için bu niteliksel ayrımların bir diğer önemi, aynı zamanda insanlara iyi hayatın, yani yaşamaya değer olan hayatın ne olduğunu da göstermesidir.

Taylor'ın yararcılık ve görecelik anlayışlarından kaçınmasının temel nedeni, onların böylesine ideal bir yaşamın kendisini sorgulamayıp, sadece sıradan doyumlara ulaşmanın farklı tarzları arasında ayırım yapmakla uğraşmalarıdır. Bu sıradan uğraşları onları, ahlaki anlayışı değerlendirmeden uzaklaştırdığı içindir ki onlar, etik anlayışın kendisinden oldukça uzaklaşmışlardır. Böylesine bir anlayış, Taylor için, insan onuru anlayışı için de gerekli olan temeli sağlayamaz. Çünkü irade ve tutkular, tek başına insan yaşamını değerli ve anlamlı kılamazlar; bunun için, ahlaki bir doğaya ve iyi bir hayat anlayışına ihtiyacımız vardır. Ahlaki tepkilerimizi anlamlı kılmak ve insani ilişkilerimizi

rasyonel kılmak için ahlaki bir insan doğası ve bu doğayı temele alan ahlaki bir çerçeve gerekmektedir. (Taylor, 1989, ss. 56-74) Öte yandan Taylor için ahlaki gerçeklik, insan varlığına bağlıdır ve ahlaki akıl yürütme, insanların ortak olarak gerçekleştirdiği anlam ifade etme girişiminin bir sonucu olarak karşımızdadır. (Rosen, 1991, s. 188)

Taylor'a göre, insan kimliği, diyalojik karakteri dolayısıyla değerli ve iyi olanı, ilişkiler ve özdeşleşmeler çerçevesinde belirleyebilir. (1985b, ss. 23-6) Bu bakımdan Taylor açısından insan, ahlaki yönelimleri sayesinde doğru olan üzerinde diğerleriyle birlikte düşünüp taşınırken aynı zamanda kim olduğunu ve nerede durduğunu da belirlemektedir. Böylece Taylor, ahlak teorisini ortaya koyarken aslında, insanların diğerleriyle kuracağı ilişkinin rasyonalitesini tesis ederek, ortak ölçüt ve anlamlara dayalı bir toplumsal yapının temelini de atmak istemektedir.

Taylor'ın ortak ölçüt ve anlamlara dayalı bu toplum ideali, ahlaki bir doğa anlayışına sahip olan insan anlayışını gerektirir. İnsanın kim olduğu ve nerede durduğu soruları, bu toplum ideali için bir temel oluşturur. İnsanın sahip olduğu ahlaki yönelim, onun kim olduğu, yani kimliği hakkındaki anlayışının temel unsurlarından biridir. Örneğin, "sen kimsin?" sorusunun yöneltildiği insan, kendi muhataplarından oluşan bir toplumdaki potansiyel bir muhatap olarak konumlandırılmış olur. Bu sorunun muhatabı, başkaları ile olan ilişkilerini, toplumsal rolünü, bağlı olduğu düşünce biçimlerini ifade ederek bu soruyu yanıtlar. Açık ki, bu sorunun yanıtlanabilmesi için, insanın kim olduğu ve nerede bulunduğu hakkında bir fikrinin olması gerekir. Kişinin muhatapları arasındaki yerini ifade edecek olan bu yanıt, aynı zamanda onun ahlaki yönelimini de ortaya koyacak niteliktedir. Çünkü kişi kim olduğunun yanıtını verirken, ahlaki yöneliminin de bilincinde olması gerekir. Aksi takdirde insan, bu sorunun yanıtını tam anlamıyla veremeyecek, eş deyişle tam anlamıyla nerede durduğunu bilemeyecek ve bir kimlik krizi içerisinde olacaktır. O halde açık olan şudur ki, kimliğimiz, içerisinde bulunduğumuz toplum içerisinde bize neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu gösterir. Bunu yapmak için ahlaki yönelimimiz doğrultusunda güçlü değerlendirmeler yapmamız gerekir. O halde hem muhataplarımız arasındaki yerimiz hem de güçlü bir değerlendirme süreciyle birlikte kendini gösterecek olan bu toplum ideali, öncelikle ahlaki yönelimimizin bir sonucu olarak karşımızda duracaktır.

Taylor, bu temel belirleme doğrultusunda yararcı, natüralist ve materyalist tüm görüşlerin ortaya koydukları kimlik anlayışlarının tutarsız ve geçersiz olduklarını ifade eder. (Taylor, 1989, ss. 332-45) Ona göre, bu tür görüşler, doğal ve maddi bazı nedenleri, ahlaki karar ve eylemlerimizin temelini yerleştirerek, onlara yönelik yapılacak olan rasyonel açıklamaları reddederler. Taylor, üzerinde anlaşılması ve ortak bir karara bağlanması zor olan açıklamalara başvuran bu görüşlerin, ahlaki bir nitelik taşıyamayacağını düşünür. Taylor, tutkularımız ve kör iradelerimiz üzerinden yapılan tüm bu açıklamaları, niteliksel ayrımları ve değerlendirmeleri reddetmelerinden ötürü ahlaki alanın dışında konumlandırır. (Taylor, 1989, s. 279) Çünkü Taylor'a göre, insanın kim olduğunu belirlemesi, yani kendi tavır ve durumunu anlaması, kendisinden tamamen bağımsız olan bir uzayda gerçekleşir. Taylor'ın söz ettiği bu uzay, ahlaki alanın kendisidir ve insan burada hem ahlaki yönelimini bulmaya hem de kendisini

anlamaya çalışır. (1989, s. 29) Bunu yaparken insan, çevresinde olup bitenleri anlamaya, yorumlamaya ve değerlendirmeye çalışır. Bir başka ifade ile insan sahip olduğu ahlaki doğa ve bu doğanın mümkün kıldığı karşılıklı bir değerlendirme süreci eşliğinde kendi kimliğini oluşturur. Böylece Taylor'ın ahlak teorisi kapsamında insan yaşamı "diyalojik" bir karaktere, insanın kimliği de "hermenötik" bir oluşuma sahip olması bakımından ele alınır. Nitekim Taylor, insanın sahip olduğu bu özelliği ile hayvandan ayrıldığını düşünür.

3. Ahlakın Diyalojik Karakteri ve Hermenötik Döngü

Taylor, ahlak teorisinin temel amacı olan otantiklik idealini hayata geçirmek ve bu idealin tam olarak ne olduğunu ifade edebilmek üzere öncelikle insan doğasının "diyalojik" bir karaktere sahip olduğu tezinin kabul edilmesi gerektiğini düşünür. Göreceliğe teslim olmuş günümüz insanların, yaşamlarını özünden sapmış olan bu ideale uygun hale getirebilmek için, öncelikle insanların birbirlerine duyduğu ihtiyacı ortaya koymak gerekir. Taylor, bu düşünceden hareketle, insan doğasının diyalojik karakterini ön plana çıkarır ve bu konunun önemi üzerinde durur. Taylor'a göre, insanın kim olduğunu ortaya koyabilmesi, dilin kendisine sunduğu zengin anlatım araçları sayesinde mümkündür. İnsan davranışını belli bir anlam nosyonunun belirlediğini düşünen Taylor, buradaki belirleyici unsurun dil olduğuna dikkat çeker. İnsanların birbirleriyle iletişim kurabilmelerini sağlayan şey, ortak olarak kabul edilen bu anlam öbekleri, yani dilidir. Dil ise insanların ne kendi başlarına edinebildikleri ne de yaratabildikleri bir şeydir. Dilin gerek kazanımı gerekse de kullanımını mutlaka öteki ile ilişkiye girmeyi gerektirir. Örneğin, Taylor'ın (1989) "orijinal durum" (*the orijinal situation*) olarak nitelendirdiği ve "ben kimim?" sorusunun ortaya çıkış anını temsil eden bu en basit ve yalın durum bile iki kişinin birbiri ile olan diyalogunu gerekli kılar. (Chrzanowska, 2017, s. 4) Taylor'ın *Sources of the Self* te önemle vurguladığı nokta, kişinin kimliğinin bu orijinal durum içerisinde, ben kimim? sorusunun yanıtı çerçevesinde oluştuğudur. (1989) Taylor'ın "diyalog ağları" (*webs of interlocution*) olarak tarif ettiği bu orijinal durumda, kişinin kendi kimliğini belirlemede etkin olan şey, kişinin nerede durduğu ve kiminle konuştuğudur. (1989) Bu konu, yani kendilik (*selfhood*) fikrine ulaşmak için insanın diyalojik karakterine başvurulması fikri, Chrzanowska'nın da belirttiği gibi, Taylor'dan önce de rastladığımız bir düşünce yapısıdır. (Chrzanowska, 2017, s. 4) Kaldı ki, insanın diyalojik karakteri, modern hermeneutik düşüncede Hans George Gadamer ve Paul Ricoeur tarafından da önemle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Buradaki düşünce yapısının en özlü haliyle, "bir soru soruluyorsa, bir yanıt bekleniyordur; dolayısıyla bu soru bir muhataba ihtiyaç duymakta, onu gerektirme ve ona işaret etmektedir" şeklinde ifade edebiliriz. Bu durumda insan aklının monolojik değil, diyalojik bir karaktere sahip olduğu ortaya çıkar. O halde, isteklerimiz, arzularımız, düşüncelerimiz ve amaçlarımızın kendisi üzerine yerleştiği bir temel olarak kimliğimizin oluşmasının, bizim için değerli ve anlamlı olan başkalarıyla ilişkiye girmeksizin mümkün olmadığını görmek gerekir. Diyalogun insan yaşamındaki önemine işaret eden Taylor, iyi ve iyi yaşam hakkındaki anlayışımızın nasıl ve neden ancak diyalogla, paylaşmakla şekillenip gelişeceğini ortaya koymuş olur. Böylece Taylor, insanın ahlaki doğasının taşıdığı diyalojik karaktere de

dikkat çekmiş olur. Burada Taylor'ın bu diyalojik karakter ile ilgili olarak dikkat çektiği bir başka husus, bu diyalogun insan yaşamı boyunca kesintisiz bir şekilde sürdürüldüğüne ilişkindir. Bir başka ifade ile, kendi kimliğimizi oluşturmamız, bir diyaloga girip ardından kendi başımıza devam edebileceğimiz bir süreç değildir. Öteki insanlarla girdiğimiz ilişkiler, diyaloglar ve mücadeleler, tüm yaşamımız boyunca devam eder. O halde bizim için değerli ve anlamlı olan diğerlerinin, bizim üzerimizdeki etkilerinden tamamıyla sıyrılmak mümkün değildir. (Müftüoğlu, 2000, s. 225)

Taylor'ın ortaya koyduğu bu dil anlayışı çerçevesinde, insanın ahlaki doğasını diyalojik olarak belirlemesi, onun kendi otantiklik idealini gerçekleştirebilmesi açısından oldukça önemlidir. Taylor, insanın ahlaki doğasının diyalojik karakterinin kabul edilmesinin iki önemli sonucu olduğunu düşünür: Çağdaş kültürün benlik-merkezli ve narsistik biçimlerini bertaraf etmek ve iyi, iyi yaşam ve değer hakkında doğru bir düşünce yapısına ulaşmak. (1991, s. 35)

Kimliğimizin oluşması ve korunmasının ömür boyunca kuracağımız diyaloglara bağlı olduğunu düşünen Taylor, başkalarıyla olan ilişkilerimizin kaçınılmaz oluşuna dikkat çekerek, benlik-merkezli ve narsistik düşünce biçimlerinin bu diyalog ve ilişkilere yeterince önem vermediğini düşünür. Otantiklik idealini özünden saptıran 'insani istek ve arzuların ön plana çıkarılması' durumu, insanın sahip olduğu değer ve anlamların sadece kendisinden kaynaklandığı anlamına gelir. Öznencilige yol açan bu durum, insanlar arasındaki farklılık, çeşitlilik, özgünlük, çokkültürlülük gibi temaların sahip oldukları anlamı yitirmesini de beraberinde getirir. (Taylor, 1991, s. 37) Bir diğer önemli konu da insanın yaşamındaki seçeneklerin anlamlarını yitirmesidir. Öznencilığın yol açtığı bu durum, insanın iyi, iyi yaşam ve değer konuları hakkında, herkesin kendi seçiminin iyi ve değerli olduğu şeklindeki yanlış bir düşünceye yol açar. Oysa Taylor'a göre, iyi, iyi yaşam ve değer hakkındaki bazı seçenekler üzerinde insanın diğerleriyle birlikte düşünmesi gerekir. Ancak diğerleriyle birlikte bir diyalogun içerisinde kalınarak, biz onlar hakkındaki bazı seçeneklerin diğerlerine göre daha değerli ve anlamlı olabildiklerini görürüz. Taylor'a göre, seçim ancak seçeneklerin farklı değer ve anlamlar taşıdığı bilincinde olarak yapıldığında ideal halini alır. (Müftüoğlu, 2000, s. 229). Taylor'a göre, ahlaki bir çerçeve içinde yaşamda anlam arayan, kendini anlamlı bir biçimde tanımlamaya çalışan amil, doğasının ve toplumun gereği olarak bunu diğerleriyle birlikte, yani bir diyalog içerisinde gerçekleştirdiğinde tarihi gözetmiş ve dayanışma bağlarını da güçlendirmiş olur. (1991, ss. 39-40) Bu husus, Taylor'ın bozulmuş otantiklik idealinin, toplumsal bir etikten söz edememesinin temel nedeni olarak gördüğü bireycilik ve göreceliliğin direncini kırabilecek en önemli noktadır. Bu bakımdan Taylor, ahlakın diyalojik karakterinin dikkate alınmasını, hem bireyin toplumsal kimliğinin yeniden hayat bulması hem de toplumsal bir etikten söz edebilmesi açısından hayati bulur.

Taylor'ın ahlakın diyalojik karakterinin önemini ortaya koymak üzere başvurduğu bir diğer önemli kavram da "hermenötik döngü"dür. (1989, s. 29; 1985b, s. 26) Bu kavram, insanın anlamı betimlemede kullandığı sözcük dağarcığı ile duyguları ve amaçlarını betimlemede kullandığı sözcük dağarcıkları arasında yakın bir ilişki bulunduğunu

gösterir. Bu yakın ilişki, anlam, duygu ve amaçların sadece birbirleriyle olan ilişkisi çerçevesinde açıklanabilir olduklarını ifade eder. Taylor, onların birbirleriyle olan bu ilişkisini "hermenötik döngü" olarak tanımlar.

Hermenötik döngünün temele aldığı anlayış, "uygunluk ilişkisi"dir. Bu uygunluk ilişkisi, tepkiye neden olan nesne, tepkinin kendisi ve söz konusu tepkiyi gidermek üzere yapılan şeyler arasındaki uygunluğa işaret eder. (Taylor, 1985b, ss. 23-4) Taylor'ın verdiği bir örneği takip edersek, içerisinde yolcular olan bir tren düşünelim. (1985a) Bu trenin içi rahatsız edici düzeyde sıcak olsun ve kimse bu durumdan sözel olarak şikayet etmesin, ta ki biri çıkıp "of, ne sıcak" deyinceye kadar. Taylor'a göre, bu ifade, trenin sıcak olmasıyla ilgili verdiği bilgi bakımından değil, sıcaklığın rahatsız ediciliği konusunda yarattığı kamusal alan bakımından önem taşır. Bu kamusal alan, sıcaklığı birlikte deneyimleyen insanlar arasında, onun rahatsız ediciliğini belirtmek üzere kullanılan benzer ifade ve mimikleri ortaya çıkarır ve onların bu durum karşısında ortak bir tepki vermelerinin temelini oluşturur. Böylece dil kullanımının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kamusal alanın, insanları bir durum karşısında ortak bir dikkat yöneltmeye, çözüm üretmeye ittiği ifade edilebilir. Dolayısıyla Taylor'ın bu örneğinde, onun hermenötik döngü dediği şeyin ne anlama geldiğini ve nasıl bir rol oynadığını açıkça görmekteyiz.

Bu durum içerisinde insani amilin, içinde bulunduğu durumun anlamı ile onun duygularının, amaçlarının önemi ve doğası, kullanılan sözcük dağarcığı tarafından belirlenmektedir. Amilin içinde bulunduğu sıcak tren, onun bunalmasına ve terlemesine neden olmakta, bu durum da onun havalandırmayı ya da pencereyi açmak istemesine neden olmaktadır. Bu örnekte, yolculardan birinin "çok sıcak" diye seslenmesi, diğer tüm yolcularda bu durumun ortak olarak deneyimlendiğini ifade etme gereksinimi doğurmuş ve onların ortak bir çözüm üzerinde düşünmesine vesile olmuştur. Taylor'a göre, bu basit örnek bile hermenötik döngünün hem insani amilin kendi durumunu belli anlamlara uygun bir biçimde yaşaması gerektiğine, hem de onun yarattığı kamusal alanın belli türden durumlar karşısında, uygunluk ilişkisi çerçevesinde ortak bir tavır alma durumu ortaya çıkarması açısından önem taşır. Bu bakımdan nasıl ki insanın diyalojik karakteri onun kimliğini oluşturma sürecinde önem taşımaktaysa, Taylor'ın hermenötik döngü adını verdiği bu durumun da insani failin diğerleriyle birlikte bir uygunluk ilişkisi içerisinde ahlaksal çerçevesini kurmasında önem taşıdığı ifade edilebilir. Unutulmamalıdır ki, Taylor'da insani amili hayvandan ayıran temel özellik, istek ve tutkuları değil, kendi yaşamına yön vermesini sağlayan değerlendirme yapma yeteneğidir. O ancak bu değerlendirme ile başkalarıyla değerli ve anlamlı ilişkiler kurabilir. Çünkü insani amil, bu değerlendirmeyi zaten diğerleriyle ortak olarak yarattıkları anlam öbekleri, yani dil ile gerçekleştirdiğinden, hem kendi karakter yapısını hem de iyi yaşam ile kendi doğası hakkındaki anlayışlarını geliştirme şansını ancak bu hermenötik döngü içerisinde yakalayabilmektedir.

Görülebileceği gibi Taylor'ın bize resmettiği bu ahlaki uzayda, insan diyalojik karakteri dolayısıyla diğerleri ile bir ilişki içerisinde olmak zorundadır. Bu ilişki, onu süregiden hermenötik döngü içerisinde, tüm yaşamına dair sorular sormaya ve değerlendirmeler

yapmaya iter. Taylor için bu noktada önem kazanan şey, benim bu ahlaki uzayda nerede durduğum ve neye yöneldiğimdir. Taylor, yaşamlarımızın bir istikameti olduğunu ve belli bir yönde hareket ettiğini kabul etmemiz gerektiğini düşünür. (Taylor, 1985a, s. 42) Taylor'a göre, tüm yaşantımızın yönelimini belirleyen şey, onun merkezine yerleştirdiğimiz iyi anlayışıdır.

Böylece Taylor'da üç önemli konunun ön plana çıktığı görülür: ahlaki yönelimimize uygun davranmak, bulunduğumuz yerin ilk hareket noktamıza uygun olup olmadığını sorgulamak ve yaşamımızın, sürekliliği olan bir hikâye, yani kendimiz hakkında geliştirdiğimiz bir anlatı olarak kavranılması. Bu, iyiye doğru yönelme, kendi kimliğimiz hakkında anlatsal bir birlik oluşturma çabası ve ahlaki yaşamın doğasına ilişkin araştırmanın Taylor'ın düşüncesinde içiçe geçmiş olduğunu ifade eder. Bir başka ifade ile Taylor, insani amil olmanın gereklerini yerine getirmek için, belli bir ahlaki yönelime sahip olmak gerektiğini, bu süreçte zaman zaman durup bulunduğumuz noktanın bu ahlaki yönelimimize uygunluğunu denetlemek gerektiğini ve kendimiz, yani benliğimiz hakkındaki bu anlatınsa ancak diğer insanlar ile ortak olarak yaratıp paylaştığımız dil ile mümkün olabildiğini serimlemeye çalışır.

4. Dilin Dolayımında Ahlaki İyi'den Kamusal İyi'ye Doğru

Bu noktaya değin, Taylor'ın ahlak felsefesini ve felsefi bir antropoloji olarak karşımıza çıkan bu ahlak felsefesinin onun dil teorisiyle ilgili olan kısımlarını göstermeye çalıştık. Burada açıktır ki, Taylor'ın birey anlayışı atomik bir birey anlayışını değil, fakat diğerleriyle olan ilişkisi çerçevesinde kavranan bir birey anlayışını sunmaktadır. Öte yandan Taylor için kimliğimizin keşfedilmesi, kimliğimizin kamusal alanda boy göstermesinin, yaşama geçirilmesinin koşullarını araştırmak ve ona uygun olacak politik anlayışın bir temeli olarak durmaktadır. Çünkü onun politik anlayışı, farklı kimlikleri de gözetken çoğulcu bir liberal politika anlayışına karşılık gelmektedir. Taylor farklı kimliklere sahip bireylerin ve komünitelerin barış içerisinde birarada yaşamalarını arzulamakta ve bunun teorik temellerini ahlak, politika ve dil düşünceleri çerçevesinde kurmaya çalışmaktadır. Nitekim onun çokkültürlülük anlayışı hem hoşgörüyü hem de müşterekliği teşvik eden ve hem kolektif hem de birey haklarına doğru açılan derin bir çeşitlilik fikri ile dilin mümkün kıldığı ahlaki ve politik bir perspektiften bizlere sunulur. (Readhead, 2002, s. 2) Dolayısıyla Taylor bu çokkültürlülük düşüncesinin teorik temellerini oluşturmak üzere öncelikle kendi ahlak ve kimlik anlayışını ele alır ve bu bağlamda iyiyi temele alan bireyin bu iyiden ne anladığına ve bu temelde kendi kimliğini, benliğini oluşturması gereken bireyin diğerleri ile ilişkisinin nasıl olması gerektiği sorularının peşine düşer. Şimdi üzerinde durulması gereken şey, bu "iyi"nin nasıl bir "iyi" olduğudur ki böylece Taylor'un dilin dolayımında ahlaki iyiden hareketle kamusal iyiye doğru nasıl bir yönelim sergilediğini tam anlamıyla ortaya koyabilelim.

Taylor'a göre, insan yaşamında birbirinden farklı iyiler bulunmakta ve bu iyiler de zaman zaman birbirleri ile çatışmaktadır. Dolayısıyla Taylor, insan yaşamına yön vermesi gereken bu "iyi"nin "yüksek bir iyi" olması gerektiğini düşünür ve böylece onu diğer iyilerden ayırır. (1989) Bu söz konusu "yüksek iyi" anlayışı dolayısıyla, peşinden koşulmaya değer bulunan iyiler arasında bir sıralama ve değerlendirme yapmak

gerekir. Taylor, bireyin yapacağı bu değerlendirmenin, yani bu iyiler arasındaki niteliksel ayrımların, onun karşısına iki grup iyi anlayışını çıkaracağını düşünür. Buna göre bireyin karşısında bir tarafta kendisinden vazgeçebileceği daha düşük nitelikteki iyiler, bir tarafta da yaşamı için özsel bir değer ve önem taşıyan yüksek iyiler bulunacaktır.

Tarih boyunca insanların seçimler yapmak durumunda kaldığına işaret eden Taylor, yüksek iyilerin, daha düşük düzeydeki iyilere karşı son derece hoşgörüsüz olmaları nedeniyle, çatışmaya yol açtığını düşünür. Taylor'a göre, karşımıza çıkan değer değişimlerinin çatışmacı karakterini en açık şekilde, tarihte farklı yönetim biçimleri ve ahlak anlayışlarının ortaya çıkışlarında görebiliriz. Değer değişimleri olarak karşımıza çıkan bu dönüşümlerin kendisinden, pratik akıl sorumludur. Pratik akıl, bir durumdan diğer bir duruma geçerken, bir durumun mutlak olarak doğru olduğunu göstermez. Onun temel işlevi, bir durumun diğer duruma göre neden üstün olduğunu göstermektir. Bir başka ifade ile pratik akıl, önündeki karmaşa, çelişki ve sorunlardan kurtulmak için başka bir duruma geçmeyi önerir ve böylece epistemik bir kazanç elde etmeyi umar. Taylor'ın pratik aklın işleyişi hakkındaki bu görüşleri, belli bir ahlaki çerçeveyi ön gerektirir. (Müftüoğlu, 2000, s. 280) Bu ahlaki çerçeve, pratik aklın söz konusu iyiler etrafında hangisinin daha yüksek bir karaktere sahip olduğuna karar verme sürecinde ölçütleri temin eder. Taylor, bu ahlaki çerçevenin olmadığını düşündüğümüzde, elimizde kalacak tek şeyin birbirleri ile çatışan fakat birbirlerini çürütemeyen bir iyiler çokluğu olacağına dikkat çeker. (1989, s. 502)

Öte yandan dikkat çekilmesi gereken bir başka husus, Taylor'ın burada köklerini Aristoteles'te bulan, 'çeşitli iyileri bir hayatın bütünlüğü ile nasıl bir araya getirebiliriz?' sorusu çerçevesinde konuya eğildiğidir. Taylor'a göre modern dünyada bu sorunun yanıtlanması daha da büyük önem arz etmektedir; çünkü öncekilerin aksine, bizler birbirleriyle çoğunlukla çelişen değerler, iyiler çokluğu tarafından belirlenen genişletilmiş bir "toplumsal tahayyül"e (*social imaginary*) karşılık gelen bir toplum içinde yaşamaktayız. (Bogdan, 2007, s. 443) Toplumsal tahayyül kavramını Castoriadis'ten ödünç alan Taylor, bu kavramı, bir toplumu bir arada tutan, o topluma ait anlamlar dünyasını ifade etmek üzere, tarihsel sapmalar ve dönüşümlerin dikkate alındığı daha çok karmaşık anlama ve anlamlandırma tarzlarını ifade etmek için kullanmıştır. (Bayart, 1999, s. 124; Taylor, 2006, ss. 11-2) Dolayısıyla Taylor'a göre modern dünyada bu değerleri, iyileri ve onların birbirleriyle olan ilişkilerini pratik aklın yol göstericiliğinde belirlemek toplumsal hayatın bütünlüğünü sağlamak açısından da bir öneme sahiptir. Kaldı ki Taylor, bir toplumu birbirine bağlayan ve ona siyasi kimliğini veren ortak tarih, kültür, dil, etnisite, özgürlük ya da demokrasi gibi bazı güçlü ortak amaç ve değerlerin bulunduğu da dikkat çeker. (2010, s. 90) Birbirleriyle çatışan iyiler çokluğu arasında bir seçim yaparken, yani "yüksek iyi"ye doğru yönelirken sahip olunan bu ortak amaç ve değerler dolayısıyla Taylor'da ahlaki sezgilerimiz içerisindeki önemli bir motif olarak da dururlar.

Pratik aklın yol göstericiliği eşliğinde, bu ahlaki çerçeve içerisinde kendisine yönelmemiz gereken bu "yüksek iyi"nin arka planında ahlaki sezgilerimiz ve ahlaki

yönelimimiz bulunur. Bu yönelimi ve sezgileri doğrultusunda insan hem ahlaki bakımdan nesnellığe ulaşabilecek hem de ahlaki argümanları yorumlayabilecektir. Bir başka ifade ile birey, ahlaki bir fail olarak, kendi yaşadığı deneyimleri sürekli olarak yorumlayabilecek, kim olduğunu ve nereye gittiğini bilebilecektir. Çünkü Taylor'a göre "yüksek" yaşam biçimlerinin görmezden gelindiği günümüz modern toplumlarında, iyi yaşam anlayışını belirleyen tek şey sadece gündelik hayata verilen önem olmuştur. (2012, s. 35) İşte ahlaki sezgilerimizi devreye sokmamız, Taylor'a göre, "yüksek yaşam biçimleri"nin önüne çekilen perdeyi kaldırmamızda bize yardımcı olacaktır.

O halde Taylor'ın sunduğu bu ahlaki çerçeve içinde, pratik akıl yürütmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkan değerlendirmeler, zorunlu olarak bir "iyi" kavramını gerektirmektedir diyebiliriz. Dolayısıyla Taylor'ın bakış açısı kapsamında, ahlaki karar ve durumların değerlendirilmesi, kişinin kendi ahlaki somut deneyimi ve sezgileri ile iyi anlayışları ve bu iyi anlayışları arasında yapılan niteliksel ayrımlar aracılığıyla yapılabilmektedir. Burada ahlaki akıl yürütmenin doğası, onun iyi anlayışları ile olan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bakımdan bireyin, ahlaki uzaydaki rasyonalitesini ölçen şey de, karşısına çıkan iyiler arasında pratik aklının yol göstericiliğinde doğru değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı olmaktadır.

Taylor, modern ahlak teorilerinin çoğunun, pratik akıl söz konusu olduğunda prosedürel bir anlayışı tercih etmekte olduklarına dikkat çeker. (1989, s. 88) Bu prosedürel anlayış, bireyin rasyonalitesini, yaptığı değerlendirmelerle değil, nasıl düşündüğü ve düşünürken hangi kurallara uyduğu ile açıklanması gerektiğini düşünür. Taylor'a göre, Batı kültürünün yaşamakta olduğu ahlaki krizin temel nedeni de budur. Çünkü bu kriz, doğru ve yanlışın ne olduğu ile ilgili olan kararsızlıktan ya da ahlaki kuralların (*moral code*) içeriği hakkındaki uyuşmazlıktan değil, etik değerlendirmelere dayanan ortak bir anlayış yoksunluğu ile ahlak ve diğer değerler arasındaki sağlam bir ilişkinin kurulamamasından kaynaklanır. (Rosen, 1991) Çünkü pratik aklın işleyişinde, prosedürel anlayış, karşımıza çıkan iyiler arasında bir tercihte bulunmamızı sağlayacak değerlendirmeleri dikkate almaz. Bunun yerine ahlaki alanı birbirinden küçük parçalara bölerek (politika, din, ekonomi vb.) her alanın sahip olacağı değerleri birbirinden ayırır ve böylece aslında ahlak ve diğer değerler arasında bir kopuşu gerçekleştirir.

Politikanın ahlaki temelini arayan Taylor'a göre, liberal toplumların sorunlarını çözmesi ancak işte bu kapsayıcı ve tözsel ahlak anlayışı sayesinde mümkündür. Taylor'a göre zengin bir arka plana sahip olan bu ahlak anlayışı, batı kültürünün köklerinde ve gündelik yaşamın içerisinde aranmalıdır. Dolayısıyla bu ahlaki anlayış, rasyonalist ahlak anlayışlarında değil, tam da bu özelliklere sahip Hristiyanlıkta aranmalıdır. (Taylor, 1989, ss. 321-55, ss. 515-21) Bu noktada, Taylor'a göre, yapılması gereken şey, bu kaynağın mevcut ahlaki ve politik sorunlarımıza çözüm üretebilmek adına yeniden yorumlanmasıdır.

Taylor, pratik alanın, politikanın kendisine uyması gereken ahlaki çerçeveyi, yani yüksek iyiler için kendisine bakılması gereken kaynağı böylece belirledikten sonra, iyi kavramını kamusal alana uyarlar. Bunun için Taylor, ahlaktan devşirdiği bu iyi anlayışını, kamusal yaşamın merkezi kavramları olan hak ve adalet kavramları için

yeniden yorumlar. Bu yeniden yorumlama sayesinde Taylor, hakkı iyiye öncel kılan çağdaş ahlak felsefelerinin aksine, iyiyi hakkın temeline yerleştirerek onlarla arasına bir çizgi çeker. Bu Taylor'ın geniş kapsamlı iyi anlayışının, insan hayatının her alanında kendini göstermesi demektir.

Bu iyi anlayışı, bize, eylemlerimizi, seçimlerimizi kısacası tüm yaşamımızı değerlendirme ve yorumlama yetisi kazandırır. Biz, ancak bu yeti sayesinde, 'kim olduğumuz' sorusunun yanıtını verebiliriz. Taylor, iyiyi temel alan bir yaşam sürmesi gereken ve böylece kendi kimliğini oluşturacak bireyin diğer bireyler ile olan ilişkisini, onun kendisini yeniden yorumlama ve değerlendirme süreci için hayati bulur. Çünkü Taylor'a göre insan, yaşamının temel yönelimi olan yüksek iyilere ulaşmak ve onları bulmak ve böylece kendisini bu yüksek iyiye göre yeniden yorumlayıp değerlendirmek için diğerleri ile bir ilişki ve iletişim içerisinde olması gerekir. Bu ahlaki arka plan, aynı zamanda politikanın da arka planı olduğuna göre, Taylor için, kişinin kendini yeniden yorumlama ve değerlendirme süreci, kamusal alanın kendisini de bu yüksek iyiye yönlendirmesi açısından önemlidir. Taylor, kişinin bu kendini yorumlama ve değerlendirme sürecine "hermenötik döngü" adını vermektedir. Yukarıda verilen, sıcak trendeki iletişim örneğinde, Taylor'ın trendeki kamusal alanın yaratılma sürecini ifade eden anlayışı hermenötik döngü olarak ifade ettiğini de hatırladığımızda, bu hermenötik döngünün farklı durumlarda kişinin kendini yeniden yorumlamasında ve kamusal alanın yeniden şekillendirilmesinde etkin bir rol oynamakta olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla Taylor'ın anlayışında hermenötik döngünün, kamusal alanın oluşturulma süreci anından, onun yüksek bir iyiye doğru yönelmesine değin önemli bir rol üstlendiği ifade edilebilir.

Taylor'ın benlik ve benlik yorumları çerçevesinde ortaya koyduğu bu hermenötik döngü anlayışının, kamusal alanın yaratılma ve iyiye yönlendirilme aşamalarında, benlik ile komünite arasında özsel bir ilişkiyi gerektirdiği açıktır. Hermenötik döngünün temel aracı dildir. Biz, diğerleriyle birlikte ortak olarak oluşturduğumuz sözcük dağarcıkları aracılığı ile kendi benlik yorumlarımızı gerçekleştirebiliriz. Öte yandan yine ancak, benlikler arası ilişkilerde, kendi benlik tanımımızı ve anlamlarını bulabiliriz. Bir başka ifade ile bireyin hem özel hem de toplumsal hayatını ifade etme ve anlamlandırması diğerleriyle olan ilişkisine dayanır. Diğer benlikler arasında bir benlik olan insan, kendi öz belirlenimine ancak dilin dolayımında sosyal olarak ulaşabilir. (Chrzanowska, 2017, s. 5) Bu noktada Taylor'ın, insani amilin kendine, yani içerisinde yer aldığı topluma ait olan dili ön plana çıkardığını görmek gerekir. Çünkü insan ancak kendine ait olan ve diğerleriyle "ortak olarak" paylaştığı bu dil aracılığıyla ortak bir kamusal alan ve ortak bir değerler dünyası kurabilmektedir.

İnsanın doğduğu andan itibaren bir konuşmanın içine dahil edildiği gözetildiğinde, kimliğimizin yaşamımızın daha erken dönemlerinden itibaren diğerlerinin etkisine açık olduğu görülür. Ancak Taylor'a göre bu durum, kimliğimizin mutlaka onların şekillendirmesi ile oluştuğu şeklinde algılanmamalıdır. Bu hermenötik döngünün, yani insanlar arası diyalogun kesintisizliği dikkate alındığında, Taylor, insanın kim olduğuna ilişkin değerlendirmelerinin yaşamı boyunca sürüp gideceğine ve değişebileceğine

dikkat çeker. (Taylor, 1989, s. 36) Bu durum sadece kişinin kendisine yönelik yorum ve değerlendirmeleri için değil, aynı zamanda toplum içerisindeki ilişkileri, yani kamusal alanın da yeniden yorumlanması ve değerlendirilmesi için de geçerlidir.

O halde Taylor'ın ortaya koyduğu şekliyle ahlaki çerçevede insan, ancak diğerleri ile dilin dolayımında kurduğu ilişkiler aracılığıyla, yani onlarla ortak olarak kabul ettiği değerler ve anlamsal dünya aracılığıyla kendisini ve içerisinde bulunduğu toplumu anlayabilir, yorumlayabilir ve daha yüksek bir iyi'ye doğru yönelim sağlayabilir.

5. Sonuç

Çalışmamız Taylor'ın *Multiculturalism and "The Politics Recognition"*daki ideali olan çoğulcu bir liberal politika anlayışı için ona temel sağlayacak zemine, yani ona bir hazırlık olarak düşünülen kimlik, ahlak ve dil görüşlerinin kendi içerisindeki özgün harmanlanışına bakmaya çalışmıştır. Taylor kendi liberal teorisiyle hem çok "renkli" hem de uyumlu bir tablo elde etmeyi arzulamıştır. Peki tablo bu hali ile ne kadar başarılıdır?

Belirtmesi gerekir ki, Taylor'ın bizlere sunmuş olduğu bu tablo ne yazık ki kusurlardan muaf değildir. Çalışmanın içerisinde ona yönelik eleştiri ve eksiklikleri dile getirmemiş olsak da, kapanış esnasında en azından ele aldığımız kısma ilişkin eleştirilere kısacık da olsa işaret etmek, liberal anlayışlara ilişkin perspektiflerimizi geliştirmek ve bunlardan haberdar olmak adına faydalı olacaktır. Taylor'ın *Sources of The Self*de sunduğu benlik/birey anlayışının bu eleştirilerden en büyük payı aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Taylor'ın benlik/birey anlayışı, özellikle belirlediği epistemolojik arka plan nedeniyle, birtakım güçlülere sebebiyet verir. Bu yönde ona en önemli eleştiriler MacIntyre'dan yöneltilir. MacIntyre, özellikle *Critical Remarks on The Sources of The Self* adlı eserinde Taylor'ı benlik anlayışının belirlediği epistemolojik arka plan bakımından ele alır ve değerlendirir. (1994) Bu eleştirilerden en önemli ve üzerinde düşünülmesi gerekenler, Taylor'ın kimliğimizi belirleyen bağlar, özdeşleşmeler ile anlam ufkumuzu belirleyen arka plan arasında kurduğu ilişkileri yeterince işleyememiş olması, ahlaki yargılarımızın nesnellığı hakkında yeterli gerekçelerin sunulmamış olması ve tarihsel sürecin benliklerin oluşturulmasındaki yerinin muğlaklığı üzerine olanlardır. MacIntyre bu eleştiri noktalarından hareketle, Taylor'ın aslında kimliği tam olarak belirleyememiş olduğuna ve modern kimliğe ilişkin yanlış değerlendirmelerde bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bu hususları dikkate aldığımızda, MacIntyre'in çoğulculuğu ve gerçekçiliği 'iyi' anlayışı çerçevesinde bir arada tutmaya çalışan Taylor'a yönelik bu eleştirilerini yerinde bulmaktayız. Nitekim Taylor'ın açıklamalarında bu 'iyi'leri uzlaştırabilecek ölçütlerin varlığına rastlamak mümkün değildir. Eş deyişle Taylor bize var olan iyiler arasında daha iyisini seçmek üzere sezgilerden başka bir yol sunmamaktadır. Bunlara, F. Olafson'un da MacIntyre'a paralel bir şekilde, Taylor'ın benlik ve modern kimlik hakkında, benlik, amel, kişi gibi terimleri sürekli birbirinin yerine kullanıyor gibi görünmesi dolayısıyla, tam bir tanım veremediği düşüncesinde olduğunu da ekleyelim. (Olafson, 1994, ss. 191-96) Ayrıca belirtmek gerekir ki, MacIntyre'in dil üzerinden yapmış olduğu eleştiriler de oldukça yerindedir. Dil dolayımında kurulan bir kamusal alana işaret edilirken, Taylor'da ne yazık ki anlam ve gerçeklik arasında kurulmuş olan bir

ilişki mevcut değildir. Dolayısıyla Taylor, anlam ve gerçeklik arasını dolduramadığı bir zeminde, beyhude yaşamlarımızın nasıl anlamlı kılınabileceği ile ilgilenmiş görünür.

Öte yandan W. Kymlicka tarafından da Taylor, "iyi" anlayışı kapsamında sadece niteliksel ayrımlar yapmakla sınırlı kalıp, bireylerin nasıl olup da tözsel iyi anlayışları geliştirebileceği üzerinde düşünmemiş olmakla eleştirilir. (Kymlicka, 1991) Yine ahlak açısından bakıldığında, Taylor'a haklı bir eleştirinin de Stephan Clark tarafından geldiğini görürüz. (Clark, 1991) Nitekim Taylor, Clark'ın da dikkat çektiği gibi, tüm modern ahlak teorilerinin insan üstü ahlaki ölçütleri reddettiğini ve bu bakımdan otantiklik idealinin sapkın biçimlerine açık hale geldiklerine inanmaktadır. (Clark, 1991, ss. 195-215) Fakat şu da bir gerçektir ki, bireyin temele alınması, ne ahlaki hakikati aramaktan vazgeçileceği anlamına ne de onu reddetmek gerektiği anlamına gelmektedir. Bu açıdan, Taylor'ın modern ahlak teorilerine yönelik eleştirileri fazla indirgemeci ve hatta yanlış olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Michael Rosen'in de Taylor'a, onun çağdaş kültüre yönelik belirlemelerinin yanlışlığı konusunda bir eleştiri getirdiğini belirtelim. (Rosen, 1991) Buna göre, Taylor, modern metafiziğin üzerimizdeki ağır baskısını görmezden gelerek, istediğimiz için değil zorunlu olduğumuz ya da zorlandığımız için böyle yaşadığımızı gözden kaçırmaktadır. Rosen'in ifadeleriyle söylersek, "Taylor, görecelikten tamamıyla kurtulmaya çalışarak, bizleri metafizik hakikatlerin oluşturduğu cehennemde yalnız bırakmaktadır. (...) Oysa yapılması gereken şey, görecelikten kaçınmak uğruna bireyselliğimizi feda etmemektir." (1991, ss. 192-94) Son olarak Rorty'nin, Taylor'a, onun bizleri yalnızlıktan kurtarabilmek için önerdiği tinsel bir ufuk olarak Hristiyanlığı önermesi bakımından, kendi felsefesinde politikacı, felsefe tarihçisi ve inançlı bir Hristiyanın nasıl olup da aynı anda bir ve aynı kişi olunabileceğini tam anlamıyla gösterememiş olmasından kaynaklı haklı bir eleştiri getirdiğini de belirtmeden geçmeyelim. (Rorty, 1994) Haklı gerekçelendirmeler ile ortaya konulan bu eleştiriler dikkate alındığında, Taylor'ın renkli tablosunun daha ilk aşaması bakımından birtakım kusurlara sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Açıktır ki Taylor, liberal toplum idealine uygun felsefi bir birey anlayışı geliştirmek isterken, bir takım çelişki ve belirsizliklere düşmüştür. Ayrıca bu çabasında ortak nesnel ahlaki ölçütlerde veya tözsel ahlak anlayışında ısrarcı davranarak içi boş, tanımlanması tam olarak yapılamamış bir birey anlayışı ile bizleri baş başa da bırakmıştır. Her ne kadar belli açılardan kusurlu olduğu kabul edilse de, Taylor'ın bize sunduğu bu tablonun, en azından renklerin uyumunun gözetilmesi adına, kayda değer ve üzerinde düşünülmesi gereken birtakım unsurları barındırdığı da gözden kaçmamalıdır. Nitekim Taylor'ın ahlak, politika ve dilden hareket ederek oluşturduğu zeminin, kusurlu yapısına rağmen, bireyi içinde yer aldığı kolektivitinin etiği dahilinde kavraması, kolektif kimliğin doğasıyla bireysel kimliğin doğasını ayrı ayrı ele alması ve ortaya koyduğu birey anlayışından hareketle kolektif hakların bireysel haklara indirgenemeyeceğini söylemesi bakımından ayrı bir öneme ve değere sahip olduğunu da söylemek gerekir. Geleneksel liberalizmin temele aldığı bireysel haklar savunusunun, kolektivitelerin politik taleplerini çözmedeki başarısızlıkları dikkate alındığında ve bugün hala dünyanın hemen her yerinde kolektivitelerin politik talepleri doğrultusunda mücadele vermeye devam ettikleri gözetildiğinde, Taylor'ın bir

organizma olarak gördüğü toplumun organik bir parçası olarak değerlendirdiği “birey” anlayışı, bu toplumun “iyi”sini de gözetebilecek ve hatta daha yüksek bir iyi için taleplerini ortaya da koyabilecek bir niteliğe sahip olarak düşünüldüğünden, kusurları bir yana, bizi bir kez daha amaçlarımız ve liberal toplumların doğası üzerine düşünmeye sevk etmelidir. Ayrıca Taylor’ın düşüncelerini, insanı tek bir yönüyle değil de, birbirini tamamlayan yönleri ile bir bütün olarak ortaya koymasını da, anlam haritalarının ve merkezi değerlerin yitirildiği bu modern zamanlarda, aşılamaz çelişkileri çözümlenmek adına önemli bir çaba olarak okumak gerekir.

KAYNAKÇA

- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik Yanılsaması* (İskender Savaşır, çev.). Metis Yayınları, İstanbul.
- Bogdan, C. (2007). Charles Taylor and the (modern) self. *Studia Political Science Review*, 7 (2), 423-445.
- Chrzanowska, K. (2017). Who Am I? Taylor’s Selfhood and The Transcendental Condition of Conversation. *Internetowy Magazyn Filozoficzny Hybris* 4 (39), 1-18.
- Clark, S. R. L. (1991). Taylor’s Waking Dream: No One’s Reply. *Inquiry*, Vol: 34, No: 2, Usa, 195-215.
- Kymlicka, W. (1991). The Ethics of Inarticulacy. *Inquiry*, Vol: 34, No: 2, USA, 155-182.
- MacIntyre, A. (1994). Critical Remarks on The Sources of The Self. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol: 51, No: 3, 187-190.
- Müftüoğlu, A. (2000). *Rawls, Rorty ve Taylor’ın Demokrasi Anlayışlarında Birey ve Kollektivitenin Yeri*. Basılmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Olafson, F. A. (1994). Comments On the Sources of the Self by Charles Taylor. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol: 54, No: 1, USA, 191-196.
- Readhead, M. (2002). *Thinking and Living Deep Diversity*. Rowman&Littlefield Publishers, Inc., Lanham.
- Rorty, R. (1994). Taylor on Self-Celebration and Gratitude. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol: 54, No: 1, USA, 197-201.
- Rosen, M. (1991). Must We Return to Moral Realism? *Symposium: Charles Taylor’s Sources of the Self*. *Inquiry* 34: 183-94.
- Taylor, C. (1984). Hegel: History and Politics. *Liberalism and Its Critics*. (ed.) Sandel Michael j., Basil Blackwell, GB, 177-200.

- Taylor, C. (1985a). *Philosophical Papers, Vol: I*. Cambridge University Press, USA.
- Taylor, C. (1985b). *Philosophical Papers, Vol: II*. Cambridge University Press, USA.
- Taylor, C. (1989). *Sources of The Self: The Making of Modern Identity*. Harvard University Press, USA.
- Taylor, C. (1990). Philosophy and History. *Philosophy in History*. (ed.) Richard Rorty, Schneewind J. B., Skinner Quentin, Cambridge University Press, USA, 17-31.
- Taylor, C. (1991). *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press, England.
- Taylor, C. (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (H. Koyukan, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Taylor, C. (2010). Tanınma Politikası (Y. Salman, çev.). *Çokkültürcülük ve Tanınma Politikası* (Amy Gutman, ed.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Taylor, C. (2012). *Benliğin Kaynakları* (Selam Aygül Baş ve Bilal Baş, çev.). Küre Yayınları, İstanbul.
- West, C. (1989). Hegel, Hermeneutics, Politics: Areply to Charles Taylor. *Cardozo Law Review* 10 (5/6), 871-876.